

Lisätietoja Gananderin sanakirjasta

Koska Gananderin sanakirjan tapaisen kansallisen merkkitöksen vaiheista on syytä julkaista jokainen uusi, pienikin tiedonsirpale, joka saattaa johtaa tutkijoita oikeille jäljille, puolustaa seuraavakin esitys paikkaansa.

Komministeri Erik Ganander lähetti 1805 akatemian konsistorille kirjelmän, jossa hän huomautti Porthanin saaneen jo 1789¹ hänen isältään suomen kielen sanakirjaa varten laaditun käsikirjoituksen painatusta varten. Koska sitä ei vielä ollut lunastettu, pyysi nuorempi Ganander käsikirjoitusta takaisin; mikäli taas se haluttiin lunastaa, oli sen hintana 66 riikintaalerialia 72 killinkiä banco. Konsistori totesi, että käsikirjoituksen tuli olla sanakirjan perustana ja siksi se oli pidettävä. Lunastussumma oli suoritettava kirjaston varoista.² Näin Gananderin 17. heinäkuuta Pulkkilassa päiväämään valtakirjan nojalla konsistorin amanuenssi, dosentti H. P. Winge kuittasi summan 13. syyskuuta.³

Ehkäpä tämä kauppa oli jossakin yhteydessä siihen, että sanakirjan painatusasia tuli ajankohtaiseksi. Helmikuun lopussa 1806 professori J. F. Wallenius ilmoitti konsistorissa⁴, että Pohjanmaan rykmentin pastori Henrik Wegelius oli kirjeessään hänelle ehdottanut, että kaksi pohjalaista, perusteellisesti suomea taitavaa pappia, Kurikan kappalainen Niilo Lagus ja Ilmajoen kappalainen Juhana Gabriel Toppelius saisivat tehtäväkseen järjestää ja viimeistellä (»i ordning ställande och städande besörja») Gananderin sanakirjan. Lagus oli jo ilmoittautunutkin halukkaaksi. Wegelius oli myös ehdottanut, että yritettäisiin

käsitellä ainakin kirjain tai kaksi. Tällöin olisivat Porthanin Vhaelin kielioppiin tekemät huomautukset tarpeen. Konsistori päätti, että kopioitaisiin muutamia »vähäsanaisia» kirjaimia sekä Porthanin huomautukset ja ne lähetettäisiin mainituille kappalaisille.

Lähteistä ei käy ilmi, toteutettiinko tämä hanke; ainakaan ei akatemian fiscus rectoris -rahaston eikä kirjaston tileissä ole menotähtiä kopiointityöstä, joka on tietysti voinut olla ilmaistaakin. Konsistorin registratuurrasssa ei ole jäljennöstä kellekään näille papeille lähetetyistä kirjeistä. Kun professori Walleniuksen koti tuhoutui Turun palossa 1827⁵ ei hänen kirjeenvaihtoaankaan ole tallella.

Gananderin sanakirjan toistaiseksi tuntemattomat käsialat eivät ole Toppeliuksen eivätkä Laguksen, sen voi varmasti todeta, kun vertaa näiden miesten käsialanäytteitä.

Toppelius ja Lagus olivat langoksia. Näistä edellinen oli nähtävästi jo vuonna 1806 sairaaloinen.⁶ Tauti paheni vuosien mittaan ja 30. kesäk. 1808 päivättyssä testamentissaan hän itse toteaa, miten sairaus pahenee ja voimat vähenevät, ja elokuussa tehdyssä lisäyksessä hän uskoo poikansa lankonsa Laguksen suojeluksen.⁷ Toppelius kuoli 27. syyskuuta 1808. On tuskin luultavaa, että hän olisi ainakaan suuressa määrin ehtinyt ja jaksanut avustaa sanakirjatyössä. Kirjeenvaihdossa siitä ei näy merkkiäkään. Toppelius-veljeksillä oli luonnontieteellisiä harrastuksia. Kustaa lisäksi kirjoitteli suomenkielisiä runojakin, ja Sakarin kansanrunouspuuhat ovat kaikille tunnettuja.

¹ Vrt. V. Tarkiaisen, Kristfrid Ganander, Porthanin työtoveri. — Virittäjä 1941 s. 14.

² Konsistorin pöytäkirja 29. 6. 1805 § 7.

³ Akatemian tilikirja 1805, ss. 549, 551.

⁴ Konsist. pöytäkirja 28. 2. 1806 § 7.

⁵ Walleniuksen kirje J. H. Schröderille 29. 11. 1828. Upsalan yliopiston kirjasto.

⁶ Kirjeessään veljelleen Sakarille 30. 8. 1807 hän huomauttaa, että S:n tulisi muistaa, että hänellä on sairas veli Ilmajoella. Toppeliuksen kirjekokoelma. HYK.

⁷ T:n paperit on tri Paul Nyberg ystävällisesti antanut käytettäväkseni.

On tietenkin olemassa mahdollisuus, että Toppelius tai Lagus olisivat palauttaneet saamansa aineksen korjattuna ja täydennettynä ja joku toistaiseksi tuntematon henkilö Walleniuksen toimeksiannosta olisi tehnyt lisäykset Gananderin käsikirjoitukseen, mutta tämä jää vain arveluksi. Wallenius, jota aikalaiset ovat kuvanneet mahtailevaksi, itsetietoiseksi, juonittelevaksi ja vallanhimoiseksi, vaikka toimeliaaksi ja terävä-älyiseksi mieheksi, ansaitsisi muutenkin tähänastista enemmän huomiota

osakseen. Hänen ehdotuksestaan Turun akatemian uuteen juhlasaliin teetettiin mm. Väinämöisen soittoa esittävä kohokuva, mikä viittaa samaan suuntaan kuin hänen Gananderin sanakirjatyötä kohtaan tuntemansa kiinnostuskin.

Edellä esitetyt tiedot näyttävät vahvistavan otaksumaa, että Gananderin sanakirjan vielä tuntemattomista lisäilijöistä lie-nee ainakin joku löydettävissä pohjalaisten piiristä.

J. VALLINKOSKI